

Virüs Dersleri¹

Paul B. Preciado

Çeviri: Başak Gümüş

Michel Foucault 1984'te hastalığın tedavisi bulunana kadar hayatta kalsaydı ve AIDS'ten kurtulmuş olsaydı, bugün 93 yaşında olabilirdi: Kendisini Vaugirard Caddesi'ndeki dairesine kilitlemeyi kabul eder miydi? Tarihte virüsün yarattığı bağışıklık (immün) yetmezliği komplikasyonlarından ölen ilk filozof, bize panik ve yanlış bilgilendirmenin ortasında iyi bir bilişsel maske kadar yararlı hâle gelen salgının politik yönetimi hakkında düşünmek için en etkili kavramlardan bazılarını bıraktı.

Foucault'dan öğrendiğimiz en önemli şey, yaşayan (ve dolayısıyla ölümlü) bedenin herhangi bir politikanın merkezi nesnesi olmasıdır. Bedenlerin politikası olmayan hiçbir politika yoktur. Ancak Foucault için beden, öncelikle iktidarın üzerinde hareket ettiği belirli bir biyolojik organizma değildir. Siyasi (eylemin) görevi bir beden yapmak, işe koymak, üretme ve üreme biçimlerini belirlemek sonrasında bu bedenin kendisini “ben” diyene kadar kurguladığı söylem biçimlerini ön plana çıkarmaktır.

Foucault'nun tüm çalışmaları, iktidarın toplumların yaşayışını ve ölümünü yöneten farklı tekniklerin tarihsel bir analizi gibi anlaşılabilir.

1975-76 yılları arasında, *Hapishanenin Doğuşu* ve *Cinselliğin Tarihi*'nin ilk cildini yayımladığında, Foucault, modernitede iktidarın toplumsal bedenle kurduğu ilişkiyi anlatmak için “biyopolitik” kavramını kullandı. Foucault “Egemen Toplum” olarak adlandırdığı kavramdan, “disiplin toplumu”na geçişi, egemenliği şiddet ve ölümün ritüelleşmesi açısından halkı yöneten ve maksimize eden bir topluma nazaran, ulusal çıkarlara göre tanımlayan bir topluma geçiş olarak tanımlar. Foucault'ya göre, biyopolitik hükümet teknikleri tek tek her bedene nüfuz edene kadar her bölgeyi geçerek yatay ve yayılan bir güç haline gelmek için yasal ya da cezai alanın ötesine geçen bir güç ağı gibi yayıldı.

AIDS krizi esnasında ve sonrasında birçok yazar, biyopolitik ve bağışıklık arasındaki ilişkiyi keşfederek Foucault'nun hipotezlerini geliştirdi ve radikalkeştirdi. İtalyan filozof Roberto Esposito, politik bir kavram olan “topluluk/halk” ile biyomedikal ve epidemiyolojik bir kavram olan “bağışıklık” kavramı arasındaki ilişkiyi analiz etti. Latince kökenlerine baktığımızda topluluk ve bağışıklık kelimeleri arasında ortak bir kök var; “munus” Latince kökenli bu kelime, birinin yaşamak ya da o topluluğun bir parçası olmak için ödemek zorunda olduğu vergi (görev, yasa, yükümlülük fakat aynı zamanda hediye) anlamına gelir.

¹ **Orijinal Kaynak:** Preciado, Paul B. (2020, Avril 11). “Les leçons du virus” *Mediapart*, **Link:** <https://www.mediapart.fr/journal/culture-idees/110420/les-lecons-du-virus>

Atıf Şekli: Preciado, Paul B. (2020, Nisan 18). “Virüs Dersleri”, Çev. Başak Gümüş. *sosyalbilimler.org*, **Link:** <https://sosyalbilimler.org/virus-dersleri>

Topluluk, “cum” ile “munus”; ortak bir yasa ve yükümlülükle birbirine bağlı bir insan grubu, fakat aynı zamanda da bedeli olmayan bir “hediye” ile birbirine bağlı olan insan grubu anlamına gelir. “immunitas” kelimesi ise “munus” kelimesini olumsuzlaştırarak türetilen bir kelimedir. Roma Hukukunda, “bağışıklık” – “dokunulmazlık” birini, herkes için zorunlu olan ortak görevlerden muaf tutan bir ayrıcalıktı. “Yoksul” olan kişi, toplumsal yaşamın tüm ayrıcalıklarından yoksun bırakılan kişiyken, muaf tutulan kişi “bağışık” idi.

Roberto Esposito, tüm biyopolitiklerin immünolojik olduğu konusunda ısrar ediyor: topluluğun bir tanımı da zorunluluklardan muaf olanlar (bağışık olarak kabul edilenler) ile toplumun potansiyel tehlikeli yani yoksul olarak algıladıkları ve immünolojik koruma görevinde dışlanacak olanlar arasında bir hiyerarşi anlamına geliyor. Bu bir biyopolitik paradokstur: Her koruma görevi kendi egemenliği fikrinin yararına ve toplumun bir bölümünü feda etmeye karar veren topluluğun bağışıklık tanımını içerir. Sıra dışı durum ise, bu paradoksun normalleşmesidir.

19. yüzyıldan itibaren, Pasteur ve Robert Koch’un deneyleri sonucunda suççuğene karşı ilk aşının keşfiyle birlikte “bağışıklık” kavramı, yasal alandan ayrıldı ve tıbbi bir önem kazandı. Özgür ve bağımsız bir beden olarak algılanan modern birey, yalnızca liberal ekonominin bir ütopyası değil, aynı zamanda bir biyopolitik bağışıklık standardıdır.

19. yüzyılın liberal, ataerkil ve sömürgeci Avrupa demokrasileri, modern bireyin idealini sadece özgür bir ekonomik temsil (erkek, beyaz, heteroseksüel) olarak değil, aynı zamanda topluma hiçbir şey borçlu olmayan “bağışık” ve radikal olarak ayrı bir beden inşa eder.

Esposito’ya göre, Nazi Almanyası’nın kendi nüfusunun bir kısmını (Yahudiler, Romanlar, eşcinseller, engelliler) Aryan (Ari) Topluluğunun egemenliğini tehdit eden organlar olarak nitelendirmesi, bağışık biyopolitik yönetiminin tehlikelerinin paradigmatic bir örneğidir. Toplumun bu immünolojik anlayışı Nazizim ile bitmedi; aksine ABD’de ve Avrupa’da ırkçı azınlıkların ve göçmen nüfusların yönetim politikalarını meşrulaştırarak hayatta kaldı. Mevcut Avrupa Ekonomik Topluluğu, Schengen Efsanesi ve Frontex tarafından dağıtılan şiddet araçlarını oluşturan, bu bağışıklık politikasıdır.

1994’te Princeton Üniversitesi’nde antropolog olan Emily Martin, *Flexible Bodies* [Esnek Bedenler] kitabında çocuk felci ve AIDS krizleri sırasında Amerikan kültüründe bağışıklık ve politika arasındaki ilişkiyi analiz etti. Martin, mevcut krizin analizleriyle ilgili sonuçlar çıkardı. Emily Martin vücut bağışıklığının kültürel ve politik değişkenlerden bağımsız bir biyolojik gerçek olmadığını söylüyor. Martin ekliyor, aksine, “bağışıklık - dokunulmazlık” ile kastettiğimiz şey, dönüşümlü olarak egemenlik ya da dışlama, koruma veya lekeleme, yaşam ya da ölüm üreten sosyal ve politik kriterler aracılığıyla toplu olarak inşa edilir.

Michel Foucault, Roberto Esposito ve Emily Martin tarafından bize sunulan bu prizma aracılığıyla son beş yüzyıldaki bazı küresel salgınların tarihini yeniden düşünürsek, denklem formunu alacak bir hipotez düşünmek mümkündür: Bana toplumunuzun politik egemenliğini nasıl inşa ettiğini söyleyin, ben de size salgınlarınızın hangi biçimleri alacağını ve onlarla nasıl başa çıkacağınızı

söyleyeceğim.

Çeşitli salgınlar, bireyin bedensel alanında ve belirli bir dönemde popülasyonların yaşamının ve ölümünün politik yönetime hâkim olan bazı saplantıları somutlaştırır. Foucault'nun ifadesiyle, bir salgında ülkeye uygulanan biyopolitik teknikler bireysel bedeni ve politik anatomiyi radikalleştirir ve değiştirir. Aynı zamanda, bir salgın, daha ulusal toprakların içinde ve sınırlarında “yabancı” olarak kabul edilenlere şiddetle uygulanan “bağışıklık kazandırma” [immünizasyon] işlemlerinin politik önlemlerini genişletmeyi mümkün kılmaktadır.

Salgınların politik yönetimleri, toplum hakkında bir fikir verir, toplumun “bağışıklık” fantezilerini ve siyasi egemenliğin her şeye gücü yeten hayallerini (ve başarısızlıklarını) açığa çıkarır. Michel Foucault, Roberto Esposito ve Emily Martin hipotezinin bir komplo teorisiyle hiçbir ilgisi yoktur. Bu, virüsün bir laboratuvar icadı ya da daha otoriter politikaları yaymak için Makyavelist bir plan olduğu saçma bir fikir değildir. Aksine, virüs sadece ulusal topraklarda ve sınırlarında halihazırda uygulanan biyopolitik ve nekropolitik baskı biçimlerini bütün nüfusun üzerinde yeniden üretir, arttırır, genişletir ve gerçekleştirir. Böylece, her toplum kendisini tehdit eden salgın karşısında örgütlenme biçimi ile kendini tanımlayabilir.

Örneğin; frengiyi (sifiliz) ele alalım, salgın ilk kez 1494'te Napoli şehrinde görüldü. Avrupa sömürge girişimi henüz başlamıştı. Frengi hastalığı sömürgeci ve gelecek ırkçı politikaların başlangıcı gibiydi.

Frengi hastalığını, “Fransız Hastalığı” olarak adlandıran İngilizler, Fransızlar bunun “Napolyen Hastalığı” olduğunu Amerika'dan geldiğini söylediler ve bu hastalığı Amerikan yerlileri tarafından enfekte olmuş sömürgeciler ülkeye getirmiş olabilirdi...

Jacques Derrida her zaman virüsün yabancı ve başka yerlerden gelen bir virüs olduğunu söyledi. Cinsel yolla bulaşan enfeksiyon 16.-19. yüzyıl insanların bedenlerinde ataerki ve sömürge modernitesine egemen olan baskı ve sosyal dışlanma biçimlerini somutlaştırdı: Irksal saflık saplantısı, “karma evliliklerin” yasaklanması, farklı sınıflar ve ırklar arasında evlilik dışı cinsellik gibi konularda kısıtlamalar getirildi. Toplumun ütopyası, frengiden edindiği bağışıklık modeli, ulusal bedenin üreme çekirdeği olan evlilik hayatında, cinsel olarak sınırlanmış beyaz burjuva bedeninin modelidir.

Böylece, seks işçiliği frengi salgını sırasında, tüm abartılı politik göstergeleri yoğunlaştıran canlı bir beden haline geldi: Aktif ve genellikle ırkçı bir kadın, iç yasaların ve evliliğin dışında bir beden, cinselliğini bir üretim aracı haline getirdi ve seks işçileri görünür hâle getirildi, bununla birlikte virüsün yayılmasında ana vektör olarak denetlendiler ve damgalandılar.

Ancak, frenginin sona ermesini mümkün kılan şey, fuhuşun bastırılması ya da ulusal genelevlerde seks işçilerinin hapsedilmesi (Restif De La Bretonne'nin hayal ettiği gibi) değildi. Tam aksine, seks işçilerinin hapsedilmesi onları hastalıklara karşı daha savunmasız bıraktı.

Frenginin ortadan kaldırılmasını neredeyse mümkün kılan şey, antibiyotiklerin ve özellikle de 1928'de penisilinin keşfedilmesiydi, aynı zamanda Avrupa'daki cinsel politikaların on yıllık derin

dönüşümleriydi – bir yandan bunlarla birlikte, sömürgecilğe karşı ayaklanmalar, beyaz kadınlara oy kullanma hakkının verilmesi, eşcinselliğin meşrulaşması ve heteroseksüel evlilik etiğinin görece serbestleştirilmesi...

Yaklaşık yarım yüzyıl sonra , frenginin 19. yüzyıl insanını sömürgeci ve sanayi toplumu yaptığı gibi, AIDS 20. yüzyılı heteronormatif ve neoliberal bir toplum yapacaktır. İlk vakalar 1981'de, kesin olarak eşcinselliğin psikiyatrik bir hastalık olarak kabul edilmediği ve onlarca yıldır zulüm ve sosyal ayrımcılığın nesnesi olduktan sonra ortaya çıktı.

Salgının ilk aşaması daha sonra “SH” olarak adlandırılan [les homosexuels, les “hookers” -les travailleurs du sexe-, les hémophiles, les Haïtiens et les, héroïnomanes] eşcinseller, seks işçileri, hemofililer, Haitililer ve uyuşturucu bağımlılarını etkiledi. AIDS, vücut kontrol sistemini yeniden şekillendirdi ve frenginin dokuduğu feminist ve eşcinsel hareketlerin yanı sıra penisilin icadı, 1960'larda ve 1970'lerde sökülmesine yardımcı olduğu cinsel tekniklerini güncelledi.

Frengi krizinde seks işçilerinde olduğu gibi, eşcinselliğin bastırılması sadece ölüm oranını arttırdı.

AIDS'i yavaş yavaş kronik bir hastalığa dönüştüren şey, eşcinselliğin hastalıktan ayrıştırılması, Güney Avrupa'nın farmakolojik olarak güçlendirilmesi, kadınların cinsel anlamda özgürleşmesi, kadının prezervatifsiz cinsel birlikteliklere hayır deme hakkı ve hastalıktan etkilenen kişilerin sosyal sınıf ve ırk bakılmaksızın üçlü terapiye erişebilmeleridir.

AIDS topluluk – bağışıklık modeli tartışmasız bir nüfuz etme hakkı olarak anlaşılan erkek cinsel egemenliğinin fantezisiyle bağlantılıdır; AIDS ile nüfuz eden herhangi bir beden (eşcinseller, kadınlar, analitler gibi) egemenlikten yoksun olarak algılanır.

Bağışıklık ve Sınır Politikası

Şimdi mevcut durumumuza dönelim. Covid-19 ortaya çıkmadan çok önce, zaten küresel bir mutasyon sürecine girmiştik. Virüsten önce de frenginin geliştirdiği ve toplumları derinden etkileyen sosyal ve politik bir değişim yaşıyorduk. 15. Yüzyılda, matbaanın icadı ve sömürgeci kapitalizmin gelişmesiyle sözlü bir toplumdan yazılı bir topluma, feodal bir üretim biçiminden endüstriyel-köle üretim biçimine, teokratik bir toplumdan cinsiyet, ırk ve cinsellik kavramlarının nüfusun hayatını ve ölümünü yönetmek için bir araç hâline geleceği, bilimsel anlaşmalarla yönetilen bir topluma dönüştük.

Bugün, yazılı bir toplumdan siber-sözlü bir topluma, manuel bir toplumdan dijital bir topluma, endüstriyel bir ekonomiden soyut bir ekonomiye, bir çeşit disiplin ve mimari kontrolden mikro-protez ve biyosibernetik kontrol biçimlerine geçiyoruz. Diğer metinlerde, yalnızca "farmakopornografik" olarak vücudun üretim ve yönetim modelini değil, aynı zamanda bu yeni siyasi konfigürasyondaki cinsel öznellikleri de tanımladım. Beden ve çağdaş öznellik artık sadece disiplin kurumlarına (okul, fabrika, kışla, hastane vb.) geçişiyle değil, her şeyden önce vücuda giren mikroprotezler ve dijital gözetim teknolojileri yoluyla bir dizi biyomoleküler teknoloji tarafından düzenlenmektedir. Cinsellikte bilinç ve davranışın farmakolojik değişimi, antidepresanların ve anksiyolitiklerin kitlesel tüketimi, doğum kontrol

hapının tüketiminin küreselleşmesinin yanı sıra, üçlü tedavi/çoklu tedavi, AIDS önleyici tedaviler ya da viagra kullanımı, biyoteknolojik yönetimin bazı göstergeleridir. İnternetin küreselleşmesi, mobil bilişim teknolojilerinin yaygın kullanımı, yapay zekanın kullanımı, yüksek hızlı bilgi alışverişi ve küresel uydu bilgisayar izleme cihazlarının geliştirilmesi bu yeni yarı-teknik dijital yönetimin göstergeleridir. Onları pornografik olarak adlandırdıysam, bu yönetim tekniklerinin artık cinsellik baskısı ve yasağı (mastürbasyon veya diğerleri) ile değil, tüketime teşvik ederek ve düzenli, ölçülebilir zevklerin sürekli üretilmesiyle çalışmasıdır. Ne kadar çok tüketir ve sağlıklı olursak, o kadar iyi denetleniriz. Mevcut mutasyon, ataerkil-sömürgeci ve ekstraktivist bir rejimden, dünyalılarının küçük bir kısmının evrensel bir “yırtıcılık” politikasını uygulamasına izin veren homosantrik bir toplumdan, enerji ve egemenliği yeniden dağıtabilen bir topluma geçiş de olabilir.

Bu kriz esnasında ve sonrasında tartışmanın merkezinde olacak olan şey: Kurtarmak istediğimiz hayatlar nelerdir? Bu mutasyon , toplumu (ki bugün tüm gezegen olan bir topluluk) ve bağışıklığı anlama yollarının bu dönüşümü, virüsün işleyişi ve onunla başa çıkmak için politik stratejinin örgütlenmesi bağlamındadır. Son 20 yılda hükümet politikalarını karakterize eden şey, İkiz Kulelerin çöküşü, Thatcher döneminin neo-liberalizmine egemen görünen görünür özgürlük fikirleri karşısında, ulusal kimlik ve siyasi egemenliğin restorasyonu için bir koşul olarak fiziksel sınır fikrine geri dönüş ve neo-kolonyalizmde ve kimlik ifadelerinde ulus devletlerin yeniden tanımlanmasıdır.

İsrail, Amerika Birleşik Devletleri, Rusya, Türkiye ve Avrupa Ekonomik Topluluğu, onlarca yıldır ilk kez yalnızca korunan ya da korunmayan yeni sınır formları icat etmediler, aynı zamanda onlara duvarlar örerek, setler çekerek de biyopolitik değil, nekropolitik önlemlerle, dışlama ve ölüm teknikleriyle savunarak yeniden yazılmış yeni sınır biçimleri icat ettiler.

Avrupa toplumu, topluca Doğu ve Güney'e kapalı, tamamen bağışıklık toplumu olarak kurulmaya karar verirken, Doğu ve Güney, enerji kaynakları ve tüketim malları üretimi açısından önemli depolardır. Bu siyasi bağışıklığın inşası egemenlik yanılışmasından geçti: Avrupa, Yunanistan sınırını kapattı, Türkiye ve Akdeniz'i çevreleyen adalarda Lampedusa, Ceuta, Melilla, Calais'te tarihin en büyük açık hava gözaltı merkezlerini inşa etti. Avrupa'nın yıkımı, içten içe yabancılara ve göçmenlere tamamen kapalı olan bağışık Avrupa toplumunun bu inşasıyla paradoksal olarak başladı. Şu anda Covid-19'un yönetimi ile küresel ölçekte test edilen şey, cinsel ve ırksal kimliğin ayrıldığı bağlamda egemenliği anlamının yeni bir yoludur. Covid-19, ulusal bölge veya Avrupa Süper bölgesi sınırlarının politikalarını tek bir organa kaydırıldı. Bir yaşam alanı ve bir güç ağı olarak, bir üretim ve enerji tüketimi merkezi olan beden, bireysel bedenimiz, yıllardır "diğerleri" üzerinde test ettiğimiz şiddet sınır politikalarının yeni bölgesi haline geldi, şimdiyse virüse karşı yeni bir savaş alanı halinde. Yeni nekropolitik sınır Yunanistan kıyılarından evimizin kapısına taşındı. Midilli Adası şimdi biz inişe geçiyoruz. Ve sınır bizi kapatmayı bırakmıyor, bizi vücudumuza daha da yakınlştırıyor. Calais elimizde patladı.

Yeni sınır maskedir. Soluduğumuz hava bizim olmalı. Yeni sınır epidermimizdir. Yeni Lampedusa ise cildimizdir. Son yıllarda göçmenlere ve mültecilere -toplum için viral olduğunu düşünerek - uyguladığımız sınır politikaları ve katı alıkoyma önlemleri artık ulusal topraklarda yeniden üretiliyor,

bireylere ve toplam nüfusa yeniden yayılıyor. Yıllardır, göçmenleri ve mültecileri gözaltı merkezlerine, hak ve vatandaşlıktan yoksun siyasi hapishanelere, belirsizliklerle daimî bekleme odalarına yerleştirdik. Şimdi kendi evlerimizin gözaltı merkezlerinde yaşayan biziz.

Kayda Değer Akademik Metinler mottosuyla, 10 Ağustos 2015 tarihinde yayın hayatına başlayan *sosyalbilimler.org*, sosyal bilimler alanında çalışma yürüten her bireyin yararlanmasına veya katkı sunmasına açık akademik bir web sitesidir. Hakkında detaylı bilgi almak için **sosyalbilimler.org/hakkinda** sayfasını ziyaret edebilirsiniz.

Facebook, Twitter, Instagram ve YouTube’da **@sosbilorg** kullanıcı adıyla *Sosyal Bilimler*’i takip edebilirsiniz.

sosyalbilimler.org/abonelik sayfasından e-bülten abonesi olarak, her pazar günü, o hafta içinde sosyalbilimler.org’da yayımlanan çalışmaların tamamını size gönderilecek bir e-posta ile alabilirsiniz.

Aynı zamanda yayımlanan çalışmaların size WhatsApp üzerinden gönderilmesini talep ederseniz **sosyalbilimler.org/whatsapp** linki üzerinden “**Sosyal Bilimler WhatsApp Grubu**”na katılabilirsiniz.